

Ігор Козич,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
Навчально-наукового юридичного інституту
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені В. Стефаника»
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8746-1154>

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ З ІНШИМИ НАПРЯМКАМИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Досліджено питання політики в сфері протидії злочинності та її підсистем (в т. ч. кримінально-правова політика), які займають своє важливе місце в державній політиці, виконуючи поставлене перед ними завдання протидії злочинності. Автор доходить до висновку, що кримінально-правова політика як підсистема політики в сфері протидії злочинності перебуває у двосторонньому зв'язку з відповідними напрямками державної політики. З одного боку, взаємодія існує у рамках правозастосовного процесу в результаті бланкетності законодавства про кримінальну відповідальність, з іншого – кримінально-правова політика реагує в рамках інтегрованого регулювання відносин, що належать до інших напрямків державної політики, але потребують охорони, в т. ч. кримінально-правовими засобами.

Ключові слова: політика в сфері протидії злочинності, кримінально-правова політика, функції кримінально-правової політики, напрямки державної політики.

Бібл.: 8.

Kozych I.

Relationship between criminal policy and other areas of public policy

In the article the author explores the issues of counteraction to crime policy and its subsystems (including criminal policy), which occupy an important place in the state policy, fulfilling the task of counteracting crime. However, it does not work on its own: in most cases, given the «protective» bias of this direction, it must in one way or another respond to the challenges of other areas of public policy, ensuring (taking into account its task - minimizing crime) to make appropriate decisions that in finally reflected in the relevant changes in the criminal law.

Such links with other areas of public policy reflect only one side of their interdependence, namely, cases where, when enforced within the framework of criminal protection or regulation, requests are made to the norms of other branches for the proper qualification of the perpetrator's actions. In such cases, the blind links between the current legislation are in full swing. Obviously, criminal policy, as a subsystem of crime policy within the framework of the integration function of public policy, should not be confined to "service" capabilities, but should provide a two-way link with other areas. In this case, we are talking about the need for criminal protection of relations that fall into other spheres of public policy.

The author concludes that criminal policy, as a subsystem of crime policy, is bilaterally linked to the relevant areas of public policy. On the one hand, interaction exists within the framework of the law enforcement process due to the blanketness of the criminal liability legislation, on the other - criminal law responds within the framework of integrated regulation of relations that relate to other areas of public policy, but require protection, incl. criminal law.

Keywords: crime policy, criminal policy, functions of criminal policy, directions of public policy.

Постановка проблеми. Зрозумілим є той факт, що державна політика є багатовекторним явищем; кожна сфера державної політики спрямована на вирішення конкретних управлінських завдань щодо регулювання відповідних суспільних відносин. Всі ці сфери формують відповідні напрямки державної політики, які повинні у своїй сукупності, за наявності численних взаємообумовлених зв'язків, вирішувати інтегроване завдання регуляції суспільних відносин. Політика в сфері протидії злочинності та її підсистеми (в т. ч. кримінально-правова політика) займає своє важливе місце в державній політиці, виконуючи поставлене перед нею завдання протидії злочинності. Однак вона не діє сама: переважно, враховуючи «охоронний» ухил цього напрямку, вона повинна тим чи іншим способом реагувати на виклики інших напрямків державної політики, забезпечуючи (з врахуванням власного завдання – мінімізація злочинності) прийняття відповідних рішень, що відображається у змінах у кримінальному законодавстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Щодо підсистем політики в сфері протидії злочинності і виділення в ній такої підсистеми, як кримінально-правова політика, в науці останнім часом фактично сформувалася більш-менш стійка єдність підходів: завдяки старанням В. І. Борисова, А. А. Митрофанова, Н. А. Савінової, П. Л. Фріса та представників його школи*, науковці визнають існування відповідних підсистем, хоча інколи вдаються до їх звуження чи розширення. У контексті розробки проблем політики в сфері протидії злочинності та її окремих сфер заслуговують уваги праці і російських, і вітчизняних фахівців: М. А. Беляєва, В. І. Борисова, С. С. Босколова, Н. А. Лопашенко, А. А. Митрофанова, Г. М. Мінковського, І. О. Коробєєва, П. С. Дагеля, П. Л. Фріса та ін. Однак, незважаючи на широке висвітлення у працях названих та й багатьох інших науковців проблем політики в сфері боротьби зі злочинністю, питання взаємобумовленості та взаємозв'язку кримінально-правової політики з іншими напрямками державної політики залишаються майже не дослідженими.

Мега статті. У науковій розвідці на прикладі деяких сфер державної політики здійснено спробу показати взаємозв'язки та взаємобумовленість кримінально-правової політики з іншими напрямками державної політики України.

Виклад основного матеріалу. Насамперед слід пригадати про бланкетний характер кримінально-правової охорони та регулювання. Окремі аспекти взаємозв'язку кримінально-правової політики в рамках правозастосовного процесу з інститутом договору було продемонстровано у попередніх публікаціях [1, с. 352–361]. Зокрема, було звернуто увагу на те, що саме наявністю певного договору обумовлюються ознаки спеціального суб'єкта в окремих складах злочину. Наприклад, згідно з приміткою 1 до ст. 96-3 під уповноваженими особами юридичної особи слід розуміти службових осіб юридичної особи, а також інших осіб, які відповідно до закону, установчих документів юридичної особи чи договору мають право діяти від імені юридичної особи.

Також, в окремих випадках договірні відносини визначають правовий статус потерпілого від злочину. Наприклад, потерпілим у ст. 171 Кримінального кодексу України (далі – КК України) – перешкодження законній професійній діяльності журналістів – є журналісти, тобто особи, які знаходяться в трудових або інших договірних відносинах із засобами масової інформації та які здійснюють збір, редагування і поширення матеріалів для певного засобу масової інформації [1, с. 355].

У публікації зазначено, що важливе значення мають договори у кримінально-правовій охороні права власності з декількох підстав:

1. Крім власне права власності, цивільне законодавство виокремлює такі відмінні від нього види речових прав на чуже майно: 1) право володіння; 2) право користування (сервітут); 3) право користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис); 4) право забудови земельної ділянки (суперфіцій). Крім того, право користування чужим майном може виникати на підставі договорів, які породжують зобов'язальні правовідносини;

2. Договірне регулювання відносин, як правило, має кваліфікуюче значення в разі встановлення ознак шахрайства – заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою (ст. 190 КК України).

3. В разі привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України) суб'єкт злочину здійснює повноваження щодо майна на законній підставі: наділений правочинністю щодо розпорядження, управління, доставки, зберігання майна тощо. А підставою для такого відношення винного до майна є цивільно-правові відносини, договірні відносини, спеціальне доручення, службові повноваження тощо.

4. Відповідальність за ст. 192 КК України – заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою – настає, наприклад, за незаконне використання чужого майна (у т. ч. ввіреного), незаконне володіння чужим майном (зокрема, ввіреним), незаконне розпорядження чужим майном. Очевидним у такому разі є, як правило, договірне регулювання вказаних відносин [1, с. 355–356].

Також зазначалися взаємозв'язки з регулюванням трудових відносин. Наприклад, окремі умови трудового договору мають значення в разі звільнення від покарання за ч. 4 ст. 74 КК України; при кваліфікації дій особи за ст. 172 КК України – грубе порушення законодавства про працю. Умови трудового договору важливі також у для кваліфікації діянь особи, передбачених ст. 175 КК України – невплата заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат; ст. 271 КК України – порушення вимог законодавства про охорону праці (як і інші статті розділу X Особливої частини КК України – злочини проти безпеки виробництва) [1, с. 356–357].

* <https://kkp.pnu.edu.ua/наукова-робота/наукові-школи/>

Новелою Сімейного кодексу України став такий правочин, як договір між батьками про сплату аліментів на дитину. Кримінальне право передбачає охорону цього договору засобами ст. 164 КК України – ухилення від сплати аліментів на утримання дітей, відповідальність, за якою настає в т. ч. і за злісне ухилення батьків від утримання неповнолітніх або непрацездатних дітей.

Існують у КК України статті, в яких договірне регулювання відносин або його відсутність має виняткове значення для кваліфікації дій винного: не можна залишити поза увагою розділ VII Особливої частини КК України «Злочини у сфері господарської діяльності», в абсолютній більшості статей якого тим чи іншим чином застосовується договірне регулювання відносин в сфері господарської діяльності; об'єктивну сторону складу злочину, передбаченого ст. 176 КК України – порушення авторського права і суміжних прав – взагалі важко уявити без відповідного регулювання нормами права інтелектуальної власності, в т. ч. договірними (наприклад, ліцензійним договором).

Найбільш знаковою в контексті цього дослідження є ст. 355 КК України – примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань. Цивільно-правове зобов'язання – це правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку (ст. 509 Цивільного кодексу України). Статтею 355 КК України передбачена відповідальність за примушування до виконання чи невиконання лише цивільно-правових, а не будь-яких зобов'язань, обов'язок виконання яких покладається на особу нормами інших галузей права (кримінального, адміністративного, сімейного, трудового та ін.). Також слід враховувати, що відповідальність за ст. 355 КК може наставати лише тоді, коли особу примушують до виконання (невиконання) існуючого зобов'язання, що виникло на підставах, передбачених чинним законодавством [1, с. 360–361].

Однак, такі зв'язки з іншими напрямками державної політики відображають тільки одну сторону їх взаємообумовленості, а саме ті випадки, коди в разі правозастосування в рамках кримінально-правової охорони чи регулювання здійснюються запити до норм інших галузей для правильної кваліфікації дій винного. У таких випадках бланкетні взаємозв'язки чинного законодавства виявляються найбільш очевидними. Кримінально-правова політика як підсистема політики в сфері протидії злочинності в рамках інтеграційної функції державної політики не має обмежуватися лише «сервісними» можливостями, вона повинна забезпечувати двосторонній зв'язок з іншими напрямками. У такому разі мова йде про потребу кримінально-правової охорони відносин, що входять в інші сфери державної політики. Іншими словами, у разі виникнення, зміни чи припинення регулювання певних суспільних відносин, які забезпечуються охороною в т. ч. і кримінально-правовими засобами, кримінально-правова політика теж повинна на це тим чи іншим способом реагувати.

Варто розглянути ці процеси на прикладі.

20 грудня 2019 р. було ухвалено Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, що регулюють питання трансплантації анатомічних матеріалів людині» [2], у зв'язку з цим з 1 січня 2019 р. введено в дію Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» від 17 травня 2018 р. [3], яким визначено нову систему правовідносин у сфері трансплантації та пов'язаної з нею діяльності.

Доволі чітко у цьому законі визначено сфери державної політики, які забезпечують регулювання цих відносин: «... організацію та надання медичної допомоги із застосуванням трансплантації та здійснення діяльності, пов'язаної з трансплантацією, в межах визначених законом повноважень забезпечують:

...

центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує *державну політику у сфері охорони здоров'я* (виділено автором – *І.К.*);

...

центральний орган виконавчої влади, що реалізує *державну політику у сфері державних фінансових гарантій медичного обслуговування населення* (виділено автором – *І.К.*)» [2]. Крім того, окремо визначався і піднапрямок державної політики в сфері охорони здоров'я – *державна політика у сфері надання медичної допомоги із застосуванням трансплантації* (виділено автором – *І.К.*) [2].

Метою ухвалення закону його творці називали забезпечення побудови дієздатної та ефективної системи трансплантації в Україні, а також удосконалення національного законодавства відповідно до міжнародних актів у сфері трансплантації [4].

У пояснювальній записці до законопроекту, що передував цьому закону, окрім інших аргументів щодо необхідності його прийняття наводилася і думка про те, що «... до сьогодні не було усунуто надмірну загрозу переслідування лікарів, які, не дотримавшись будь-якої з норм Закону, незалежно від обставин, могли бути притягнуті до кримінальної відповідальності. Це призвело до того, що професійній спільноті було легше не вживати жодних дій, спрямованих на надання медичної допомоги методом трансплантації та розвиток зазначеного методу. Через це навіть невелика кількість оперативних втручань з приводу трансплантації органів, хоча б від родинних донорів, ще більш знизилась». Таким чином, творці законопроекту вказали на певні, на їх думку, недоліки чинного на той момент тексту ст. 143 КК України, за допомогою якої здійснюється охорона кримінально-правовими засобами відносин, що регулюються державною політикою у сфері надання медичної допомоги із застосуванням трансплантації як піднапрямку державної політики у сфері охорони здоров'я. Пропонувалося викласти ч. 1 ст. 143 КК України в такій редакції:

«1. Умисне порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини, що спричинило істотну шкоду здоров'ю потерпілого або вчинення умисних дій, які призвели до неможливості трансплантації органу (його частини) чи тканин людини – карається штрафом до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого» [5].

У Висновку Головного науково-експертного управління на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів, що регулюють питання трансплантації анатомічних матеріалів людини» жодних зауважень щодо запропонованих змін до КК України висловлено не було [6], як і у Висновку Комітету Верховної Ради України з питань інтеграції України з Європейським Союзом [7]. Головне юридичне управління теж не висловило жодних зауважень щодо редакції ст. 143 КК України [8].

В результаті підготовки до другого читання первинний текст дещо видозмінився і, зрештою, був прийнятий у чинній на сьогодні редакції: «Умисне порушення встановленого законом порядку застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини, що спричинило істотну шкоду здоров'ю потерпілого». Таким чином, внаслідок інтегрованого «запиту» державної політики в сфері охорони здоров'я відносно забезпечення кримінально-правової охорони відповідних відносин щодо трансплантації, прореагувала кримінально-правова політика. В результаті відбулися зміни в кримінальному законодавстві, які «звували» кількість випадків притягнення до кримінальної відповідальності. Відбулася часткова декриміналізація: за новою редакцією до відповідальності можуть бути притягнені винні суб'єкти, які вчинили відповідне діяння умисно, заподіявши суттєву шкоду здоров'ю потерпілого.

Висновки. Кримінально-правова політика як підсистема політики в сфері протидії злочинності перебуває у двосторонньому зв'язку з відповідними напрямками державної політики. З одного боку, взаємодія існує у рамках правозастосовного процесу внаслідок бланкетності законодавства про кримінальну відповідальність, а з іншого – кримінально-правова політика реагує в рамках інтегрованого регулювання відносин, що належать до інших напрямків державної політики, але потребують охорони, в т. ч. кримінально-правовими засобами.

Список використаних джерел

1. Козич І. В., Микитин Ю. І. Договір у кримінально-правових відносинах. *Договір як універсальна форма правового регулювання: монографія* / за заг. ред. проф. В. А. Васильєвої. Івано-Франківськ, 2016. 399 с.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, що регулюють питання трансплантації анатомічних матеріалів людини: Закон України від 20.12.2019 р. Офіційний вісник України. 2020. № 4. Т. 2. С. 358. Ст.194.
3. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людини: Закон України від 17.05.2018. Офіційний вісник України. 2018. № 51. С. 15. Ст. 1785.
4. Пояснювальна записка до законопроекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, що регулюють питання трансплантації анатомічних матеріалів людини». Номер, дата реєстрації: 2457 від 15.11.2019. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=67415&pf35401=510413> (дата звернення: 14.01.2020).
5. Порівняльна таблиця до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, що регулюють питання трансплантації анатомічних матеріалів людини». URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=67415&pf35401=510412> (дата звернення: 14.01.2020).

6. Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів, що регулюють питання трансплантації анатомічних матеріалів людині» (реєстр. № 2457 від 15.11.2019 р. URL : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=67415&pf35401=511092> (дата звернення: 14.01.2020).
7. Висновок Комітету ВРУ з питань інтеграції України з Європейським Союзом щодо проекту Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, що регулюють питання трансплантації анатомічних матеріалів людині» (реєстр. № 2457 від 15.11.2019 р. URL : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=67415&pf35401=513074> (дата звернення: 14.01.2020).
8. Зауваження до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, що регулюють питання трансплантації анатомічних матеріалів людині» (реєстр. № 2457). URL : <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=67415&pf35401=515072> (дата звернення: 14.01.2020).

References

1. Kozych, I. V. & Mykytyn, Yu. I. (2016). *Dohovir u kryminalno-pravovykh vidnosynakh* [Contract in criminal legal relations] *Dohovir yak universalna forma pravovoho rehulivannia: monohrafiia – Contract as a universal form of legal regulation: monograph*; za zah.red. prof. V. A. Vasylievoi. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakyykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy, shcho rehuliuuiut pytannia transplantatsii anatomichnykh materialiv liudyni» vid 20 hrudnia 2019 roku [Law of Ukraine On Amendments to Some Legislative Acts of Ukraine Regulating the Issue of Transplantation of Anatomical Materials to a Human from 20.12.2019] (2018). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy – Official Bulletin of Ukraine*, 4 (2), 358 [in Ukrainian].
3. Zakon Ukrainy «Pro zastosuvannia transplantatsii anatomichnykh materialiv liudyni» vid 17 travnia 2018 roku [Law of Ukraine On the Application of Transplantation of Anatomical Materials to Man from 17.05.2019] (2020). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy – Official Bulletin of Ukraine*, 51, 15 [in Ukrainian].
4. *Poiasnivualna zapyska do zakonoproektu «Pro vnesennia zmin do deiakyykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy, shcho rehuliuuiut pytannia transplantatsii anatomichnykh materialiv liudyni»* [Explanatory Note to the Bill «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regulating the Issue of Transplantation of Anatomical Materials to Man»] (2019). No 2457, 15.11.2019. Retrieved from <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=67415&pf35401=510413> [in Ukrainian].
5. *Porivnialna tablytsia do proektu Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakyykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy, shcho rehuliuuiut pytannia transplantatsii anatomichnykh materialiv liudyni»* [Comparative table of the draft law «On Amendments to Some Legislative Acts of Ukraine Regulating the Issue of Transplantation of Anatomical Materials to Man»]. Retrieved from <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=67415&pf35401=510412> [in Ukrainian].
6. *Vysnovok na proekt Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakyykh zakonodavchykh aktiv, shcho rehuliuuiut pytannia transplantatsii anatomichnykh materialiv liudyni»* [Opinion on the draft Law of Ukraine «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regulating the Issue of Transplantation of Anatomical Materials to Man»] (2019). No 2457, 15.11.2019. Retrieved from <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=67415&pf35401=511092> [in Ukrainian].
7. *Vysnovok Komitetu Verkhovnoi Rady Ukrainy z pytan intehratsii Ukrainy z Yevropeiskym Soiuzom shchodo proektu Zakonu «Pro vnesennia zmin do deiakyykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy, shcho rehuliuuiut pytannia transplantatsii anatomichnykh materialiv liudyni»* [Opinion of the Verkhovna Rada of Ukraine Committee on Integration of Ukraine with the European Union on the Draft Law «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regulating the Transplantation of Anatomical Materials to Man»] (2019). No 2457, 15.11.2019. Retrieved from <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=67415&pf35401=513074> [in Ukrainian].
8. *Zauvazhennia do proektu Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do deiakyykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy, shcho rehuliuuiut pytannia transplantatsii anatomichnykh materialiv liudyni»* [Remarks to the Draft Law of Ukraine «On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regulating the Issue of Transplantation of Anatomical Materials to Man»] (2019). No 2457, 15.11.2019. Retrieved from <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=67415&pf35401=515072> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 21.02.2020.